

УДК 347.78.01

ПРЕЗУМПЦІЯ АВТОРСТВА ТА ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ У СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ

О. Яворська

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, 79000, Львів, Україна,
e-mail: olyavorska@gmail.com*

Досліджено набуття та посвідчення авторського права на твори літератури, науки, мистецтва відповідно до законодавства України. Суб'єктами авторського права є автори творів, їхні спадкоємці та особи, яким автори чи їхні спадкоємці передали свої авторські майнові права. Відповідно прийнято розрізняти первинних та вторинних суб'єктів авторського права.

У національному законодавстві закріплений підхід, згідно з яким для здійснення та захисту інтелектуальних прав автор не повинен вчиняти жодних формальних процедур. Його права виникають з факту створення твору. Автор має право на реєстрацію свого авторства відповідно до чинного законодавства. Проте здійснення та захист авторських прав не пов'язані з фактом такої реєстрації.

Важливе значення у сфері авторського права відіграє презумпція авторства, за якою автором твору, за відсутності доказів іншого, вважається фізична особа, зазначена звичайним способом як автор на оригіналі або примірнику твору. У судовій практиці поширеними є спори про авторські права, у яких позовні вимоги про встановлення авторства поєднуються з іншими вимогами (про відшкодування завданих збитків, про компенсацію моральної шкоди тощо). У процесі їх вирішення суди мають керуватися презумпцією авторства. Інші докази, пов'язані з авторством твору, досліджують лише в разі, якщо авторство певної особи на твір оспорується або заперечується. Проте нерідко суди своїми рішеннями встановлюють факти авторства.

Досліджено теоретичні аспекти презумпції авторства та її застосування у судовій практиці.

Ключові слова: авторське право, реєстрація авторського права, співавторство, визнання авторства.

Проблема здійснення та захисту авторських прав є актуальною з огляду на євроінтеграційні прагнення України, підписану Угоду про асоціацію [1], у якій окремий розділ присвячений питанням інтелектуальної власності. У справах про захист авторських прав важливе значення має презумпція авторства. Аналіз окремих судових рішень щодо захисту авторських прав свідчить про різне застосування такої презумпції, не зважаючи на висловлені узагальнені позиції вищих судових інстанцій.

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [2] суб'єктами авторського права є автори творів, їхні спадкоємці та особи, яким автори чи їхні спадкоємці передали свої авторські майнові права. У ст. 1 Закону зазначено: автор – фізична особа, яка своєю творчою працею створила твір, а відповідно до ч. 1 ст. 11 первинним суб'єктом, якому належить авторське право, є автор твору. Аналогічне передбачено й у ч. 1 ст. 435 ЦК України. Очевидно, що фізична особа і є первинним суб'єктом авторського права.

Творцем може бути будь-яка фізична особа, незалежно від її громадянства, статі, національності, інших соціальних характеристик, а також віку, обсягу

цивільної дієздатності. Відомі численні випадки, коли неповнолітні особи чи особи з обмеженими фізичними чи психічними можливостями творили геніальні твори у різних сферах. Один із найгеніальніших музикантів світу Вольфганг Амадей Моцарт свої перші музичні п'єси написав у п'ятирічному віці. Леся Українка свій перший вірш «Надія», присвячений Олені Антонівні Косач (тітці поетеси), написала у дев'ятирічному віці.

Авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення. Для виникнення і здійснення авторського права не вимагається реєстрація твору чи будь-яке інше спеціальне його оформлення, а також виконання будь-яких інших формальностей.

У ст. 15 Бернської конвенції [3] зазначено: для того щоб автор літературних і художніх творів, що охороняються цією Конвенцією, розглядався, за відсутності доказів протилежного, як такий та допускався у країнах Союзу до порушення судового переслідування проти контрафакторів, достатньо, якщо ім'я автора буде позначено на творі звичайним чином. Зазначене положення застосовується, навіть, якщо зазначене ім'я є псевдонімом та обраний псевдонім не викликає сумніву в особі автора.

Відповідно до ч. 3 ст. 11 Закону «Про авторське право і суміжні права» особа, яка має авторське право (автор, правонаступник, інша особа) для сповіщення про свої права може використовувати знак охорони авторського права, який складається з таких елементів:

- латинська літера «С», обведена колом, – (зображення знака не наводиться);
- ім'я особи, яка має авторське право;
- рік першої публікації твору, що збігається з положеннями Всесвітньої конвенції. Знак охорони авторського права проставляють на оригіналі і кожному примірнику твору.

Отже, загальновизнаним знаком охорони авторського права є зображення – © (від англ. – *copyright* – авторське право) із зазначенням імені власника авторського права і року першого видання.

Автор має право зареєструвати своє авторство. Порядок державної реєстрації авторського права визначений постановою КМ України [4]. Державна служба у місячний строк від дати реєстрації видає безпосередньо (або надсилає) автору чи іншій особі, якій належать авторські права, свідоцтво встановленого зразка.

На захист інтелектуальних прав творця спрямована презумпція авторства. Презумпція (лат. *presumptio* – «припущення») – закріплене в нормах права припущення про наявність чи відсутність певних фактів, які мають юридичне значення. На законодавчому рівні поняття «презумпція» не закріплено. Але його широко використовують науковці, на нього покликаються у правозастосовній діяльності. Будь-яка презумпція не є достовірним фактом. Це припущення про існування факту, який вважається дійсним, реальним, існуючим, поки не буде у встановленому (як правило, у судовому) порядку доведено інше. Правова презумпція безпосередньо закріплена у правовій нормі як імперативне правило. Це правило діє до того моменту, поки інше не буде встановлено правозастосовним рішенням компетентного органу.

Презумпція авторства сформульована у ч. 1 ст. 11 Закону «Про авторське право і суміжні права»: за відсутності доказів іншого автором твору вважається особа, зазначена як автор на оригіналі або примірнику твору. Майже аналогічне положення зафіксоване у ст. 435 ЦК України [5]: за відсутності доказів іншого автором твору вважається фізична особа, зазначена звичайним способом як автор

на оригіналі або примірнику твору. Примірником твору, як про це вказано у ст. 1 Закону, є його копія, виконана у будь-якій матеріальній формі.

Виробником кінематографічного твору вважається, за відсутності доказу протилежного, фізична або юридична особа, ім'я або назва якої зазначена на цьому творі звичайним способом.

Як зазначено у постанові Пленуму ВГС України від 17 жовтня 2012 року «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» [6] розглядаючи справи про захист авторських прав, господарським судам слід виходити з презумпції авторства. Інші докази, пов'язані з авторством твору, досліджуються лише в разі, якщо авторство даної особи на твір оспорується або заперечується.

Отже, презумпція авторства спрацьовує, якщо твір існує в будь-якій об'єктивній (матеріалізованій) формі. Оскільки об'єктами авторського права є виступи, лекції, промови, проповіді та інші усні твори (п. 2 ч. 1 ст. 8 Закону), то, опираючись на презумпцію авторства, автором усних творів, за відсутності доказів іншого, мала б визнаватися особа, яка їх проголошує.

Реалії життя нерідко свідчать, що на творах, які виходять у світ, зазначена інша особа, ніж та, яка його створила власною творчою працею. У такому разі справжній автор повинен доводити своє авторство у судовому порядку. Проте у більшості випадків з огляду на презумпцію добросовісності учасників суспільних відносин презумпція авторства спрацьовує на користь справжнього автора.

Так, Рішенням Придніпровського районного суду міста Черкаси від 5 жовтня 2015 року у справі про захист авторських прав судом задоволено позов з огляду на такі обставини справи. Відповідачем у справі розповсюджено контрафактний твір образотворчого мистецтва – репродукцію картини під назвою: «Желудёвые человечки». Судом встановлено, що позивач є автором, оскільки вона своєю творчою працею створила твір образотворчого мистецтва – картину «Желудёвые человечки». На оригінальному примірнику у нижньому лівому куті твору зазначено: «Е. Garchinska», а в правому нижньому вказано рік створення «2009» та є підпис автора (позивача у справі). Відтак, порушене авторське право підлягає захисту в судовому порядку [7].

Справи про встановлення авторства у поєднанні з іншими вимогами (про припинення порушення майнових прав, про компенсацію збитків у разі їх порушення тощо) не є рідкістю у судовій практиці.

Так, рішенням одного з районних судів міста Києва було частково задоволено позовні вимоги Особи 1 до Державної служби інтелектуальної власності та Особи 2 про встановлення авторства, припинення порушення авторських прав на твір, визнання недійсним свідоцтва України на знак для творів і послуг. Позивач стверджував, що у результаті довготривалої творчої діяльності він створив твір образотворчого мистецтва, що підтверджується міжнародним сертифікатом (зазначені реквізити) та сертифікатом на авторські права на твір (зазначені реквізити). Твір був створений з метою використання його у процесі популяризації нових телекомунікаційних технологій та заохочення інноваторів до роботи над створенням систем обміну інформацією у мережі Інтернет. Його широко та активно використовували у господарській діяльності ТзОВ, учасником якого є позивач, під час надання послуг із відео-конференцій, зв'язку та пропонування до продажу предметів комунікації. Ці факти підтверджуються договорами поставки та договорами про надання рекламних послуг. Позивач є власником веб-сайту за доменним іменем (зазначене), що відтворює оригінальну назву твору. На ньому розміщується інформація про діяльність позивача із використанням зображення твору та його

назви. Позивач зазначав, що він здійснює рекламування та популяризацію твору та його назви на ринку, що підтверджується макетами рекламної продукції (календарями, ручками, пакетами, рекламними листівками та буклетами).

Позивачу стало відомо, що відповідачем (Особою 2) було подано до Державної служби інтелектуальної власності України заявку на реєстрацію знака для товарів і послуг, у якому використано твір позивача. Державною службою інтелектуальної власності України було зареєстровано позначення за поданою заявкою у якості знака для товарів і послуг та видано свідоцтво на ім'я відповідача.

Вислухавши пояснення сторін, дослідивши та оцінивши матеріали справи, допитавши експерта, суд виніс рішення про часткове задоволення позовних вимог. У мотивувальній частині судового рішення суд посилався на презумпцію авторства, яка не була спростована відповідачем по справі. На думку суду, первісним і прямим доказом створення автором певного твору є саме оприлюднення та використання такого твору. За їх допомогою фіксується факт створення автором його твору. Саме ж авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення. Для виникнення і здійснення авторського права не вимагається реєстрація твору чи будь-яке інше спеціальне його оформлення, а також виконання будь-яких інших формальностей.

Для встановлення фактів порушення авторських прав ухвалою суду призначалася судова експертиза. Ураховуючи експертний висновок та інші докази у справі, суд оцінив як безпідставні посилання позивача на порушення його авторських прав на назву твору. Тому у цій частині позовних вимог йому було відмовлено. У резолютивній частині рішення зазначалося про визнання позивача автором твору образотворчого мистецтва. Але суд не може визнавати чи не визнавати особу автором, адже діє презумпція авторства. Поки вона не спростована, автором твору вважається особа, зазначена як автор на оригіналі або примірнику твору. Про це і йшлося у мотивувальній частині судового рішення. Суд констатував, що презумпція авторства не спростована, але тим не менше постановив рішення про визнання позивача автором твору [8].

Авторами одного твору, що є об'єктом правової охорони, можуть бути одночасно дві і більше осіб. У такому випадку йдеться про співавторство, яке визначатиметься:

- 1) фактом спільної творчої праці осіб;
- 2) фактом творчого внеску кожного зі співавторів;
- 3) створений спільною творчою працею об'єкт є єдиним цілісним твором, що об'єднується єдиним творчим задумом, концепцією, ідеєю. Такий твір неможливо поділити на частини без втрати його цілісності та первісного значення відповідно до творчого задуму.

Відповідно до ст. 13 Закону «Про авторське право і суміжні права» співавторами є особи, спільною творчою працею яких створено твір. Авторське право на твір, створений у співавторстві, належить усім співавторам незалежно від того, чи утворює такий твір одне нерозривне ціле або складається із частин, кожна з яких має самостійне значення. Аналогічна норма встановлена й у ст. 436 ЦК України з уточненням, що частина твору, створеного у співавторстві, визнається такою, що має самостійне значення, якщо вона може бути використана незалежно від інших частин цього твору. Співавторство виникає з самого факту створення твору спільною творчою працею.

Одним із районних судів міста Києва розглянута справа про визнання співавторства на твір. У позовних вимогах також ішлося «про визнання права власності

на майнові права», що є невірним, адже майнове право не може належати на праві власності. Використання таких конструкцій «право на право» як у теорії, так і у практичній діяльності не тільки неправильне, а й може спричинити шкідливі наслідки, даючи простір для підміни понять і можливих зловживань.

Позивач (Особа 1) звернувся з позовом до відповідачки (Особи 2) як спадкоємиці Особи 4 про визнання співавторства на опис та зображення головних персонажів аудіовізуальних анімаційних (мультиплікаційних) творів із серії (зазначена інформація) – трьох запорізьких козаків (зазначена інформація). Посилався на те, що спільною творчою працею його та Особи 4 були створені графічні зображення вказаних персонажів. Після смерті Особи 4 виключні майнові права автора на персонажів твору перейшли до Особи 2, яка не визнає позивача співавтором. Питання користування майновими правами на твір не урегульовані, а, відтак, позивач стверджував, що його права порушені. Суд встановив, що позивач є автором графічного зображення козаків з мультиплікаційного серіалу згідно зі свідоцтвом (зазначені реквізити). Відповідно і померлий співавтор (Особа 4) є автором опису і зображення головних персонажів аудіовізуальних анімаційних (мультиплікаційних) творів із серії (зазначена інформація) згідно зі свідоцтвом (зазначені реквізити). Вказані особи були нагороджені Національною премією ім. Тараса Шевченка за цикл мультиплікаційних фільмів про пригоди запорізьких козаків, створений на Київській кіностудії науково-популярних фільмів. Права відповідачки (Особи 2) на спадщину, у складі якої до неї перейшли і майнові права на твір, посвідчує відповідне свідоцтво. За таких обставин суд зіслався як на презумпцію авторства, так і на презумпцію спільності прав на твір, створений у співавторстві (ст. 479 ЦК України). Відповідачка визнала позовні вимоги, однак суд вважав за необхідне позов задовольнити та визнати позивача співавтором твору про трьох запорізьких козаків (вказана інформація), а також визнати за позивачем та відповідачкою «у рівних частинах право власності на майнові права співавторів на твір» [9].

Толерантно оцінюючи рішення суду, все ж варто зауважити, що судячи з викладеного у рішенні, у цій ситуації немає підстав для задоволення позову про визнання особи співавтором. Адже жодних порушень прав позивача не відбулося. Його авторство підтвержене свідоцтвом. Відповідачка не вчинила жодних дій, які б порушували права позивача як співавтора. Той факт, що відносини між ними не урегульовані не є підставою звернення до суду. Адже сторони конфлікту могли укласти договір між собою щодо використання твору. У разі недосягнення згоди щодо умов договору та щодо спільного використання твору, зазначені особи могли звернутися до суду. Суд визнав позивача співавтором, але цей факт ніхто не заперечував та не оспорував, презумпція авторства не спростована. Відповідачка є похідним автором, оскільки у складі спадщини успадкувала і майнові права інтелектуальної власності на твір, створений у співавторстві її спадкодавцем. Авторство спадкодавця теж підтвержене свідоцтвом. Суд правильно визначив режим приналежності сторонам майнових прав на твір – права їм належать спільно у рівних частках. Але формулювання, використане у рішенні, є невірним. Не можуть майнові права співавторів на твір належати їм у рівних частинах на праві власності. Майнові права належать співавторам спільно як суб'єктивні права кожного з них, а не як об'єкти права власності.

Іншим судовим рішенням одного з районних судів Одеської області особу визнано співавтором твору. Заявник (Особа 1) звернувся із заявою про встановлення факту. Він працював над написанням дисертації для здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук та є співавтором статей, надрукованих у

наукових журналах за обраним напрямом дослідження. Під час підготовки до захисту дисертації у МОН України було виявлено, що варіант зазначення заявника як співавтора статей у друкованих виданнях не збігається з даними його закордонного паспорта. За таких обставин заявник просив суд встановити факт його співавторства. Суд, заслухавши пояснення заявника, свідків, оглянувши публікації, у яких як співавтори вказані заявник та його науковий керівник (який давав пояснення як свідок і не заперечував співавторства заявника), зіславшись на презумпцію авторства, на презумпцію спільності прав співавторів, виніс рішення про визнання заявника співавтором [10].

Але ж ні презумпція авторства, ні презумпція спільності прав співавторів на створений у співавторстві твір не були оспорені чи спростовані. Йшлося про технічну невідповідність даних про одного зі співавторів (заявника у справі) у журналах, де друкувалися ці статті, з даними його паспорта. Тому у судовому порядку слід було встановити не факт співавторства, а факт відповідності даних у статті з даними паспорта та їх належність одній і тій же особі. Справу розглядали у порядку окремого провадження, але це не справа про встановлення співавторства. Презумпція авторства захищає автора. Тому судового визнання авторства не може бути, хіба у разі його оспорення чи заперечення. Реальна судова практика свідчить, що суди приймають до уваги презумпцію авторства, але фактично безпідставно визнають авторство судовим рішенням.

Список використаної літератури

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua
2. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – 13. – Ст. 64.
3. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів // Офіційний вісник України. – 2007. – № 75. – Ст. 2809.
4. Порядок державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір: затверджено постановою КМ України від 27.12. 2001 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 52. – Ст. 2369.
5. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
6. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності: постанова Пленуму ВГС України від 17.10.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua
7. Рішення Придніпровського районного суду м. Черкаси від 05.10.2015. у справі № 711/6628/15-ц [Електронний ресурс]. – Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/52184605>
8. Рішення Солом'янського районного суду м. Києва від 05.02.2015. у справі № 2-962/15, 760/21462/13-ц [Електронний ресурс]. Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42652499>
9. Рішення Дарницького районного суду м. Києва від 11.12.2014. у справі № 753/19860/14-ц [Електронний ресурс]. Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42652499>
10. Рішення Овідіопольського районного суду Одеської області від 03.11.2014. у справі № 509/4876/14-ц [Електронний ресурс]. Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42652499>

References

1. *The Association Agreement between Ukraine, on one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other hand* (2014). Retrieved from zakon.rada.gov.ua
2. *On Copyright and Related Rights Law of Ukraine* (1994), 13.
3. *The Berne Convention* (2007).
4. *The order of state registration of copyright and agreements concerning copyright to work, approved by the Cabinet of Ukraine from* (2001).
5. *Civil Code of Ukraine* (2003).
6. *On Certain Issues of disputes related to the protection of intellectual property*. Resolution of the Plenum of SC of Ukraine (2012). Retrieved from zakon.rada.gov.ua
7. *The decision of Pridneprovsk District Court of Cherkassy* (2015). The case 711/6628/15. Retrieved from <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/52184605>
8. *The decision of Solomenskiy District Court of Kyiv* (2015). The case 760/21462/13. Retrieved from <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42652499>
9. *The decision of Darnytsa District Court of Kyiv* (2014). The case 753/19860/14. Retrieved from <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42652499>
10. *The decision of Ovidiopol District Court of Odessa region* (2014). The case 509/4876/14. Retrieved from <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42652499>

*Стаття: надійшла до редакції 08.04.2016
прийнята до друку 20.06.2016*

**PRESUMPTION OF AUTHORSHIP
AND ITS APPLICATION IN JUDICIAL PRACTICE**

O. Yavorska

*Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska Str., 1, UA – 79000, Lviv, Ukraine,
e-mail: olyavorska@gmail.com*

The article is devoted to acquiring and certification of copyright on works of literature, science and arts accordance to Ukrainian legislation. The copyright proprietors are the authors of the works, their heirs and persons to whom the authors or their heirs have transferred their copyrights. It is taken to distinguish primary and secondary copyright proprietors.

National legislation does not set any formal procedures for author to execute and protect his copyrights. His right arises on a fact of creation. The author has the right to register his authorship in accordance with current legislation. However, the execution and protection of copyrights are not connected with fact of such registration.

In order that the author of a literary or artistic work protected by Berne Convention shall be regarded as such, and consequently be entitled to institute infringement proceedings in the countries of the Union, it shall be sufficient for his name to appear on the work in the usual manner. This rule shall be applicable even if this name is a pseudonym, where the pseudonym adopted by the author leaves no doubt as to his identity. The person or body corporate whose name appears on a cinematographic work in the usual manner shall, in the absence of proof to the contrary, be presumed to be the maker of the said work. In the case of anonymous and pseudonymous works, other than those referred to in paragraph above, the publisher whose name appears on the work shall, in the absence of proof to the contrary, be deemed to represent the author, and in this capacity he shall be entitled to protect and enforce the

author's rights. The provisions of this paragraph shall cease to apply when the author reveals his identity and establishes his claim to authorship of the work.

A presumption of authorship has an important part in regulating of copyright plays. According to it a person is considered as the author of the work that indicated in the usual way as the author on the original or copies of work in absence of other evidence. In judicial practice the disputes on copyright are widespread, in which claims about acknowledgement of authorship are combined with other requirements (for compensation of damages, compensation of moral harm, etc.). In solving them courts are to proceed from presumption of authorship. Other evidence relating to authorship of the work are investigated only if the person's authorship is disputed or challenged. Nevertheless, the courts often acknowledge the facts of authorship by their decisions.

The theoretical aspects of presumption of authorship and its application in judicial practice are discovered.

Keywords: copyrights, registration of copyrights, co-authorship, authorship acknowledgment.